

Soome juudid Tallinna Patarei vanglas

6. novembril 1942a. soome politsei andis välja Gestaapole 8 juudi põgeniku (peamiselt Austriast). Nad olid toimetatud laevaga *Hohenhör* Tallinna ja paigutatud Kesk (Patarei) vanglasse. Hiljem nad sattusid Auschwitzisse ja kõik, peale ühe inimese, said surma. Siin on nende inimeste nimed:

Heinrich Huppert, s. 26.11.1896, Austria kodanik
Kurt Huppert, s. 29.8.1931
Georg Kollmann, s. 19.11.1912 Austria kodanik. Jäi ellu.
Janka Kollmann, s. 10.9.1910, Austria kodanik
Frans-Oloff Kollmann, s. 25.5.1941
Elias Kopelowsky, s. 22.10.1882, Läti kodanik
Hans Robert Korn, s. 26.6.1919, Austria kodanik
Hans Szybilski, s. 29.8.1907, Austria kodanik

Siit võib lugeda mõningaid detaile sellest sündmusest ja intervjuu Georg Kollmanniga mida tegi soome ajakirjanik Elina Sana 1979. aastal. Georg Kollmann oli see, kes ainsana jäi ellu. Ta suri Iisraelis 3. oktoobril 1992 a.

EJA leheküljel mälestuste/jutustuste all

http://eja.pri.ee/stories/Kolman_Sund_est.html

võib lugeda I. Sundelevitshi mälestusi kohtumisest Kollmanniga Iisraelis

Katkendid artiklist

Jews in Finland During the Second World War Tuulikki Vuonokari, Autumn 2003 (GB)

A FAST-FIN-1 Finnish Institutions Student Paper
FAST Area Studies Program
Department of Translation Studies, University of Tampere
<http://www.uta.fi/FAST/FIN/HIST/tv-jews.html>

Inglise keelest tõlkinud Ljuba Borodkin (Judeikin)

Pildid Elina Sana raamatust «**Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa**». Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1979. Originaalid on Auschwitzis arhiivis. Kolmanni pilt Iisraeli haiglast „Asaf Harofe“.
Elina Sana pilt on võetud internetist.

27.oktoobril 1942.a. üheksa Juudi põgeniku olid üleviidud Suursaari töölaagrist Valpo peakorterisse Helsingisse. Nad pidid üle minema Gestaapo osakonda Eestis koos teiste kahekümne välismaalastega. Teel Suursaarilt nendele õnnestus saata postkaardi Abraham Stillerile, kes oli silmapaistev Juudi koguduse liige Helsingis. Ta hakkas tegutsema ja kohe võttis ühendust mitu kõrgeametiga isikutega. Uudis levis ja lõpuks jõudis ajalehtedesse. 30.oktoobril Eesti Gestaapo ülem Martin Sandberger sai teada, et kakskümmend seitse inimest on juba teel Tallinnasse. Kuid viimasel hetkel ühiskonna sekkumise tõttu väljasaatmine jäi ära ja kogu asi oli edasi lükatud Rahanduse Ministri Väino Tanneri käsul, kes oli tol ajal kõige kõrgem ametnik ministrite kabinetis, sest Peaminister J. W. Rangell ja Siseasjade Minister Toivo Horelli olid linnast väljas põdra jahil. Tanner otsustas, et pole vaja tegutseda enne nende tagasi tulekut. Juhtus nii, et Arno Anthoni oli ka samal jahil koos ministritega, seepärast pidi Tanner rääkima asjast Riigi Politsei Pea asetäitjaga Ville Pankkoga (Torvinen, Pakolaiset 190–92).

Mitu ajalehte kirjutasid varjupaiga õigusest; tuntud tegelased kirjutasid alla üleskutse, mainides, et Soome saab inimeste küüditamise pärast halva reputatsiooni välismaal; Juudi Kogukonna liikmed pöördusid ministrite poole; ka teine petitsioon, mida kirjutasid alla rohkem kui 500 inimest, tuli Pietarsaarilt, see toetas Walter Cohen'it, kelle nimi oli ka küüditavate nimekirjas (Torvinen, Pakolaiset 192–95).

Valitsus arutas küsimuse mitteametlikul koosolekul 3.novembril, ja vaatamata mõnede ministrite vastuseisukohale, peatsuse pidi tegema Minister Horelli. Sotsiaalministeeriumi Minister K.-A.Fagerholm ähvardas tagasi astuda, kuid President Risto Ryti lubas mitte deporteerida põgenike (Torvinen, Pakolaiset 195–96). Seepärast nii tema kui ka Juudi Koguduse jaoks, kes juba uskusid positiivse tulemusele (Torvinen, Kadimah 145; J. Jakobson Rautkallio, Holokaust 216), sai üllatuseks kui 6.novembril 8 juudi põgenike olid saadetud Tallinna Gestaapo osakonda, koos nendega olid saadetud ülejäänud 19 küüditatuid, enamasti Eesti ja Nõukogu kodanike, keda kahtlustati spionaažis ja kommunismis (Suominen 154–55).

Kes nad olid?

Vaatamata sellele, et protestid ei peatanud 8 juudi põgeniku küüviitamist, miski oli ikkagi saavutatud, sest et nende kaheksa inimese hulgas oli ainult kaks meest üheksast, keda toodi Helsingisse Suursaarilt (Suominen 148). Ülejäänud, nende hulgas Walter Cohen, olid saadetud tagasi saarele (Torvinen, Pakolaiset 241).

Kaheksa juuti, keda saadeti Tallinnasse Hohenhörni laeva pardal olid: Elias Kopelowsky, Hans Robert Martin Korn, Hans Eduard Szübilski, Heinrich Huppert ja tema poeg Kurt, ja Georg Kollmann ja tema naine Janka ja poeg Franz Olof (Torvinen, Pakolaiset 197–98).

Tallinna TKL esileurimise all viibivate vahelaste nimestikust
on registreeritud andmeid alljärgnevale isikute kohta
otsused olemas.

Sk. nr.	Nimi- ja eesnimi.	Sünniaeg	Vahist. aeg	Otsus.
13.	Gerskovitsch, Julius	20.04.1889.	03.07.1942.	Ex. Ots. 25.3.1942.
14.	Eller, Anna	24.12.1891.	24.07.42.	Ex. Ots. 2.11.42.
15.	Jerlakas, Julius	02.03.1905.	09.10.42.	Ots. 1.12.42. 5 h. TKL.
16.	Huppert, Heinrich	20.11.1896.	-	/
17.	Huppert, Kurt	29.08.1931.	-	/
18.	Kollmann, Georg	19.11.1912.	-	/
19.	Kollmann, Janka	10.09.1910.	-	Soomest too tud juudid. Ex otsus 10.11.42.
20.	Kopelowsky, Elias	22.10.1882.	-	Seisuga pandud SD
21.	Korn, Hans	26.05.1919.	-	/
22.	Szybliski, Hans	29.08.1907.	-	/
23.	Kirsspuu, Robert	30.08.1917.	11.12.1941.	Ots. 14.12.42. 5a. TKL.
24.	Kukk, Elmar	09.07.1918.	30.11.42.	Vabast. 15.12.1942.
25.	Mähe, Bernhard	02.05.1904.	11.10.1941.	5.a. TKL. Ots. 15.12.42.
26.	Pajuaste, Albert.	17.05.1905.	30.10.42.	Ots. 21.10.42. 4.a. TKL. Põgenenud 10.10.42. Tabatud 30.10.42.
27.	Raudbaum, Rudolf	07.05.1906.	12.09.42.	Ex ots. 23.10.42.
28.	Häni, Valdur	26.01.1923.	20.11.42.	Ex 22.12.42.
29.	Matjuschenko, Andrei	20.08.1917.	23.10.42.	EX 13.12.42.
30.	Wytschik, Ivan	23.05.1922.	- " -	Ex 22.12.42.
31.	Atanov, Valentin	02.05.1917.	- " -	Ex 13.12.42.
32.	Semenov, Andrei	29.01.1915.	- " -	Ex 13.12.42.
33.	Sulbi, Justina	01.01.1918.	19.09.41.	Ex 3.10.42.
34.	Varda, Aleksander	01.03.1904.	23.03.1942.	2 h. TKL. 1.12.42.
35.	Vihmalik, Leena	26.03.1891.	16.06.42.	TKL 6 kuud. Vabastatud emmuandmise kor. as 21.12.42.
36.	Turno, Beet	02.03.1909.	29.07.42.	17.12.1942. Ex.

E. Martinson raamatust „Haakristi teenrid“, 1962. Soome juutide nimede vastas eks[ekuteerimise] otsus 10.11.42. seismapandud SD.

2
1
50
50

Geheime Staatspolizei Staatspolizeileitstelle Berlin

Berlin C2, Grunerstr. 12, Ecke Dirkferstr.

Eingangs- und Bearbeitungsnummer

An den Herrn
Oberfinanzpräsidenten
Berlin-Brandenburg
Vermögensverwertungsstelle
Berlin NW 40
Alt Moabit 143

Wille 43
29. Osttransport
17.2.43

Geschäftszeichen u. Tag Ihres Schreibens

Geschäftszeichen u. Tag meines Schreibens

IV C 3 - J. E. 4
Berlin, den 22.2.1943

Betreff: Evakuierte Juden.

In der Anlage übersende ich eine
Transportliste über diejenigen Juden, deren
Vermögen im Rahmen der Abschiebung durch
Einziehung des Reiche angefallen ist.

Das Vermögen ist nicht verfallen,
sondern durch Einziehung auf das Reich
übergegangen. Es handelt sich um den 29.
Osttransport.

Von den Juden, deren letzter Wohn-
sitz Hamburg gewesen ist, werden Vermö-
genserklärungen nicht beigelegt, da die ver-
mögensrechtliche Angelegenheit von dort be-
arbeitet wird.

Im Auftrage:

Anlagen

Formul. 51 00 23

Berlin, den 22.2.1943
Geheime Staatspolizei

Transportliste

27

76
97

Id. Nr.	Name	Vorname	geb. am	Ort	Beruf	ledig	verh.	Alter	schleimig	Wohnung	Kennzeichen-Nr.	Kennzeichen-Nr.	Bemerkungen
1	Loinsenbogen	Israt Israel	29.7.98	Nordhausen	Arb.	ja	34	ja		Kaiserliche Str.	744001	30281	✓
2	Loinsenbogen geb. Stern	Hildegard Sara	17.4.97	Berlin	Arb.	ja	35	ja		dto.	744007	30282	✓
3	Cohn	Sophie Sara	11.9.90	Reckwitz	Arb.	ja	32	ja		Lietzenburgerstr. 51	744136	30283	✓
4	ich geb. Schrauber	Errika Sara	24.2.1	Berlin	Arb.	ja	31	ja		NO. Wilmstr. 13	1107903	30284	✓
5	Leiss	Anter Israel	4.3.07	Berlin	Arb.	ja	25	ja		Charl. Gebelstr. 66	30285	30285	✓
6	Luss	Helge Sara	24.9.28	Geranwig	Arb.	ja	30	ja		dto.	30286	30286	✓
7	Huppert	Heinrich Israel	26.11.96	Fin	ohne	ja	46	ja		Finland Ober Level		30287	von Finnland
8	Huppert	Kurt Israel	29.8.21	Fin	Kind	ja	11	-		dto.		30288	✓
9	Kollmann	Georg Israel	19.11.12	Fin	Arb.	ja	30	ja		dto.		30289	✓
10	Kollmann geb. Heleser	Henke Sara	16.9.10	Hydrogymnast	ohne	ja	32	ja		dto.		30290	✓
11	Kollmann	Frene Israel	25.5.01	Helsingfors	Kind	ja	1 1/2	-		dto.		30291	✓
12	Korn	Eme Israel	20.6.1907	Helmitz	ohne	ja	23	ja		dto.		30292	✓
13	Kybilski	Lein Edward Isr.	29.8.07		Arb.	ja	36	ja		dto.		30293	✓
14	Kopelowsky	Liese	25.9.05	Muhnt	ohne	ja	40	ja		dto.		30294	✓
15	Kollmann	Anter Israel	21.8.09	Berlin	Arb.	ja	33	ja		NO. Barbarossenstr.	500000	30295	✓
16	Kornberg	Ertha Israel	20.11.96	Helmitz	Arb.	ja	46	ja		NO. Mittelbeckenstr.	645714	30296	✓
17	Kornberg geb. Cohn	Lecha Sara	20.4.90	Orone	Arb.	ja	32	ja		dto.	506305	30297	✓
18	Knytt	Wojtla Kirojndin	21.9.92	Konow	ohne	ja	30	ja		NO. concertstr. 69	30298	30298	✓
19	Kutsch	Alfriede Sara	24.5.02	Berlin	Arb.	ja	19	ja		NO. Prenzlauerstr. 16	51900	30299	✓
20	Kolaczyn	Arond Israel	14.1.76	Op. Schkechen	Arb.	ja	67	ja		NO. Ritterstr. 7-5	219517	30300	✓

Vastavalt Välisministeeriumi avaldusele, need olid inimesed, kes kaotasid varjupaiga oma vale tegude pärast (Torvinen, Pakolaiset 216).

Minister Horelli väitis, et nad olid "saboteerijad, luurajad ja vargad" ja et mitte mingil juhul asi pole rahvuses (Rautkallio, Holokaust 230). Huppertil ja Kornil olid kriminaalasjad Soomes; Huppert rikkus normeerimise eeskirju, ja Korn, kes osales vabatahtlikult Talve Sõjas, oli istunud 10 kuud vangis. Riigipolitsei dokumentides sellised kriminaalsed tegevused, nagu kulutamine ja võltsimine, on mainitud seoses Kopelowsky ja Georg Kollmanni nimedega. Szübilskit kahtlustati spionaažis (Rautkallio, Holokaust 231-33).

Anthoni järgi, deporteeritud valis Horelli, kes konsulteeris Välisministeeriumi Ministriga Rolf Wittinguga ja Välisministri õigusnõunikuga Erik Castreniga, (Rautkallio, Holokaust 226). Tõepoolest, Castreni avalduses on öeldud, et „varjupaiga võimaldamine välismaalastele täielikult sõltub, vastavalt rahvusvahelisele ning soome seadusele, soome võimude otsusest“.

Kuid see avaldus on dateeritud kuupäevaga Detsember, 14, see tähendab et ta oli kirjutatud hiljem (Castren in Rautkallio, Holocaust 226). Isegi arvati, et valik oli juhuslik (Brusiin in Suominen 259; Torvinen, Pakolaiset 199).

Tallinnast juute saadeti Berliini ja siis Auschwitz-Birkenau'sse. Saabumisel sinna, Janka and Franz Olof Kollmann, Elias Kopelowsky ja abikaasad Huppert olid suunatud gaasi kaamerasse. Arvatavasti Szübilskit hiljem lasti maha.

Hans Korn'i surma detaile ei ole teada, kuid Georg Kollmanni järgi, kes ainuke jäi ellu, Korn'i saadeti Warsavasse (Kollmann in Rautkallio, Kahdeksan 201). Soomlased arvavad, et ta võis olla üks vangidest, keda saadeti koristama Warsawi Ghetto varemeid ja pärast tapeti, et likvideerida tunnistajaid (166-67).

- Rautkallio, Hannu. **Ne kahdeksan ja Suomen omatunto: Suomesta 1942 luovutetut juutalaispakolaiset**. Espoo: Weilin+Göös, 1985.
- Suominen, Elina. **Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa**. Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1979.
- Torvinen, Taimi. **Pakolaiset Suomessa Hitlerin valtakaudella**. Helsinki: Otava, 1984. 108–273.

Elina Sano vestlus doktor Kollmanniga Iisraelis 11. veebruaril 1979 a.

(Elina Sano (Suominen) raamatust «**Kuoleman laiva S/S Hohenhörn: Juutalaispakolaisten kohtalo Suomessa**». Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 1979)

Georg Kollmann sündis 19. novembril 1912a. Austrias. Peale sõda töötas Iisraeli haiglas “Asaf Harofe” haigla asutamisest 1949. aastal. Suri 3. oktoobril 1992a.

- Kas Te lugesite mu kirja läbi, kas Te saite aru, mida ma tahtsin oma töö kohta öelda?
- Jah, ma lugesin selle läbi väga hoolikalt. Pidasin sellest väga lugu.
- Kas saite mu motiividest aru?
- Jah! Need on väga positiivsed. Küsimus on ainult selles, et üldiselt põlvkond, kes ei ole tol ajal elanud, ei suuda sellest kunagi aru saada... kes sellest enam hoolib.
- Kuid juhul kui neid asju ei teata, sama võib korduda, on ju? Seepärast ju ajalugu kirja pannakse, et minevikust õppida.
- Mina isiklikult ära unustada ei suuda. Ja Teil ei ole midagi, mida ära unustada. Kas Te saaksite ära unustada, et Napoleon tappis mõne sõja käigus kakstuhat inimest, kas meil tuleks alati tagasi tulla selle juurde, et Napoleon on tapnud need inimesed kuskil, uurida seda ja selgitada, mispärast ta seda tegi? Kas see aitab meid? Keegi ei tea seda, keegi ei hooli sellest. Sama on juhtunud uuesti ja uuesti, juutidele maailmasõjas, nüüd Iraanis... kes hoolib!
- Võib-olla Teie poolt vaadatuna asi on nii, kui vaatlete globaalsest vaatenurgast... kuid mina mõtlen Põhjamaadele, kelle jaoks taoliste asjade selgitamine on traditsionaalselt olnud oluline...
- Just nimelt: tähtis teile endile!

- Täpselt. See oli ju meie olukord ja meie sõda...
- Aga keda see huvitab – ma ei jõua mäletada, kedagi ei huvita see, mida minu ja teiste juutidega Soomes tehti. Räägime aga mõnel lõbusamal teemal. Kas see on Teie esimene visiit Iisraeli?
- Jah, väga huvitav maa. Ma tulin siiski siia seetõttu, et tahtsin Teiega kokku saada. Ma ei saanud enam kirjutada ilma et Teiega kohuda, saate aru? Kõik hakkas tunduma nii ebareaalne. Mul on väga kahju kui meie kohtumine häirib Teid, kuid usun, et soomlaste jaoks on tähtis ka oma lähiajaloo piinlike sündmuste selgitamine. Usun, et rahvas kasvab just nende kaudu, nii nagu üksikisik kasvab kriiside ja katsumuste kaudu.
- Ma saan küll Teist aru. Ja kohtumine Teiega on minu jaoks suur rõõm – nii kaua kui Te ei küsi midagi nendest sündmustest. Ei küsimusi. Ma ei taha rääkida neist asjadest ühtegi sõna.
- Olen saanud Teie hoiakust aru. Mulle piisab sellest, et saan Teid näha. Tahtsin ka uurida, kas ma tohin kasutada Teie nime, kui kirjeldan neid sündmusi, milles olete osalenud? Kas ma tohin kasutada ma raamatus Teie biograafiat?
- Te tohite kasutada minu biograafiat nii palju, kui Teil on õnnestunud seda selgitada. Samuti tohite mu nime kasutada.
- Ma võiksin kasutada ka mõnda teist nime, kui soovite?
- Ei, te tohite kasutada minu mine ja kirjutada neist asjadest, põhiline, et Te minu käest midagi ei küsi.
- Kas Te sooviksite läbi lugeda mida ma olen kirjutanud, siis kui see on valmis?
- Ei. Kuid kohtuksin Teiega meeeldi, kui tulen reisile Soome, nagu olen plaaninud.
- Ühesõnaga Teid ei huvita saada laiemalt teada nende sündmuste taustast, milles pidite ise osalema?
- Ei. Teen oma parima, et ära unustada kõik nii täielikult kui võimalik.
- Ma tahaksin rääkida Teile, et püüdsin vältida seda teemat mitu kuud. Ta on nii tundeid äratav ja piinlik. Ma samastusin väga tugevalt selle põlvkonnaga, mille ajal kõik toimus... lõpuks ma ei saanud siiski midagi muud kui hakata kirjutama, teha oma parim, et asja selgitada. Kuid Teil on sellest kindlasti raske aru saada.
- Ma näen, et Teie olete väga tugev isiksus. Et olla nii väike naisterahvas tegelete erakordselt mehelikke asjadega. Ja saate minu suhtumisest aru. Siia saab ükskord – sellest on juba paar aastat – üks soome mees, kes oli ilmselt saanud mu aadressi saatkonnast. Ta tuli siia minu juurde ja ma ütlesin talle, et ma ei räägi midagi. Ta vihastas, ta sai tõesti vihaseks. Ta ei suutnud aru saada sellest... Kuid nii oli parem. Minu jaoks parem...
- Kas Te olete selles täiesti kindel? Mõnikord inimesele on kergendus saada rääkida oma mured südamele ära?
- Kuid keda see huvitab? Mispärast ma peaksin alati mäletama? Kuid rääkigem mõnel lõbusamal teemal. Mida Te pärast teete? Milline Teie kava siin Iisraelis on?
- Järgmiseks lähen Yad Vashemi arhiivi, kus saan kokku holokausti uurijatega. Siis külastan seda soome kibbutsit, mis on asutatud Teie kaheksa väljaantu juudipagulase mälestuseks. Ja siis kavatsen lennata Viini.
- Viini... mu kodulinna... Sealt soome kibbutsist nad käivad aeg-ajalt mind vaatamas. Nad on kutsunud mind enda juurde kuid... see asub siit nii kaugel... ma pole seal kunagi käinud... Rääkige mulle, kas sellise teema uurimine Teie kurvaks ei tee kui... Te olete ju uurinud seda teemat juba pikemat aega?
- Jah, rohkem kui aasta aega.
- Kas see ei... kas see ei puuduta Teie hinge, kõik need teod, mida inimene võib teisele inimesele teha... Kas Te olete piisavalt tugev, et sellisele teadvusele vastu pidada?
- Ma arvan, et teema on tähtis. Olen täiesti veendunud selles, et selle asja selgitamine on tähtis, ajalooliselt. Lisaks olen veendunud selles, et sellel on kokkupuutepunkte tänase päevaga ning kõikide eelarvamustega teisitimõtlejate, teist värvi inimeste ja teist usku inimeste suhtes. Nagu ütlesin, püüdsin alguses mitu kuud sellele asjale, sellele et sellest kirjutaksin, vastu panna. Kuid ma

ei suutnud, asi veenis mind ära... Ilmselt seisneb mu professionaalsus selles, et suudan hoida oma tunded lahus andmetest, mida otsin ja käsitlen.

- Kuidas Te õieti selle teema uurimist alustasite?

- Võib-olla on minul mõningaid sügavalt isiklikke põhjusi, millest ma ei soovi rääkida – nii nagu ka Teie ei soovi oma asjadest rääkida. Kuid peale selle juhtusin kunagi kokku saama ühe mehega, kelle isa oli kuulunud sellesse juudipagulaste gruppi. Ta juhtus täiesti mööda mines rääkima mulle nendest koonduslaagritest ja sellest Gestaapole väljaandmisest. Mu soovil näitas ta mulle oma isa passi, selle millel on kaanel suur J-täht ja nimele lisatud Israel, Te ju mäletate?

- Mäletan jah, kuidas suudaksin ära unustada... juudikeelud ja see kõik.

- Ma küsisin selle noormehe käest lisa ja siis võtsin juudi kogudusega ühendust. Tahtsin ainult vaadata, endale selgitada, mida tegelikult oli toimunud. Ja nii ma siis avastasin, et see teema haarab mind... Teie isik on mingisugune mõiste nendes ringkondades Soomes, kas Te seda teadsite?

- Olen sellest kuulnud. On kohutav olla legend... Vaadake, mina lähenen sellele asjale täpselt vastupidisest vaatenurgast. Soomes elas tollal 1500 juuti. Ma olen kuulnud, et mitte ainsatki juuti tollest Soome juutide kogudusest ei antud natsidele välja. Ma arvan, et see oli terves maailmas ainus juutikogukond, millest inimesi ei antud natsidele välja, see tähendab riikidest, kus sakslasi oli. Seepärast olen sel arvamusel, et Soome valitsus ja ennekõike vist Mannerheim, nii mulle on räägitud, tegi selles asjas oma parima. Seega mina vaatan seda asja teisest vaatevinklist.

- Ma olen kuulnud seda sama, laias laastus. Vähemalt mis tavaliste soomlaste hoiakutesse puutub. Mulle on jäänud selline mulje, et tavalised soomlased ei oleks kunagi Soome kodanikest juutide ega juugipagulaste välja andmist heaks kiitnud, kui nad oleksid sellisest kavatsusest teada saanud.

- Minu teada tegid soomlased mida suutsid ja tegid palju rohkem kui mitmed teised riigid. Seega: milleks meenutada neid ebameeldivaid külgi, ajal mil vigu tehti. See, et natsid tapsid juute, pole mingi uudis.

- Ma tean. Sellele vaatamata mulle on jäänud mulje, et oleks hea, et keegi prooviks võimalikult täpselt kirjeldada seda, mis toimus. Asja kohta liigub endiselt nii erinevaid lugusid. Ja lõppude lõpuks ainult väga väike grupp teab, mida kõike tollal juhtus. Kuid see on minu arvamus, see ei pea Teie arvamus olema.

- Muidugi, kirjutage igaljuhul oma raamat, kuid üldiselt mu arvates soomlased püüdsid päästa kõik keda päästa andis.

- Kas ka Teie arvates oleks hea mõtte raamatus öelda seegi, et paljud inimese tõesti tegib oma parima et päästa natsidele väljaandmiseks mõeldud inimesed...

- Aga ma ju tänasin neid! Ma ju olin seal ja tänasin neid! Mu meelest ka juudi kogudusel tuleks see öelda, tänada, olete ju samal arvamusel?

- Kas Teie arvates tuleks ka natsikurjategijad karistamata jätta? Need, kes on Lõuna-Ameerikasse põgenenud, näiteks Mengele Auschwitzist, kas need tuleks jätta karistamata?

- Milleks ma ütleksin sellist?

- Küsin Teie käest, kas Te olete sellisel arvamusel?

- Et natsikurjategijaid ei tuleks karistada?!

- Just, nagu ütlesite Anthoni-protsessil Turus pärast sõda? Te ju ütlesite, et soovite talle võimalikult leebet karistust?

- Kas tõesti? Miks ma oleksin midagi sellist öelnud?

- See on protokollituna kohtu dokumentides.

- Mina kuulen sellisest asjas esimest korda oma elus!

- Just sellest ei saa mõned Soome juudid aru, et kui Te andsite tunnistust, Te ei nõudnud Anthonile karistust vaid palusite, et juhul kui teda karistatakse, oleks karistus võimalikult leebe.

- Kes saab Soomes sellist öelda? Et Anthonit ei peaks karistama?

- Mul on väga kahju kui šokeerin Teid...

- Kas Te tõesti kujutate ette, et ma võiksin midagi sellist öelda? See on täiesti võimatu!

- Kas Te siis ütlete, et Te pole kunagi öelnud sellist Turus?
- Kuidas ma oleksin võinud sellist öelda! Mõelge!
- Mul on kahju... see ei ole minu arvamus, ma olen lugenud Teie ütlusi kohtu protokollidest, Ma ei tahaks...
- Mis selle mehe nimi on? Kas Te võite mulle selle öelda?
- Vabandust... kas Te mõtlete Arno Anthonit?
- Jah. Mida ma selles dokumendis ütlen?
- Te ütlete, et juhul kui Arno Anthonile määratakse karistus, Te soovite, et see oleks võimalikult leebe.
- Kuidas ma oleksin saanud midagi sellist öelda? Kas see on üldse mõistlik? Kas ma ütlesin seda ilma mingisuguseid seletusi? Niisama? Ka keegi küsis minu käest selle kohta midagi? Ma ei rääkinud ju kui ainult mõne sõna soome keelt.
- Kui õigesti mäletan, Teie jutt tõlgiti...
- Kes selle tõlkis?
- Kas Te mõtlete, et ta oleks tõlgitud valesti?
- Ma küsin Teie käest: kui lugesite seda dokumenti, kes oli selle tõlkinud?
- Mul on kahju, kuid ma ei suuda tõlgi nime meenutada, keegi sekretär või juudi koguduse esindaja võib-olla, dokumente on tuhandeid lehekülgi, ma ei suuda mitte kuidagi tõlgi nime mäletada.
- Nimi! Mis oli selle mehe nimi! Mul oli seal jurist, kes mind aitas – juut! Kui ma ei eksi, ta oli tõlk. Ta oli seega minu poolel, kuidas ta oleks saanud sellise ütluse tõlkida? Ta oli ju juut! Kas ta teeks sellist minu käest küsimata. Kas Te suudate sellist uskuda – normaalse inimesena?
- Nagu ma ütlesin, see on ärritanud imestust.
- Kas kohtunik küsis tookord minu käest midagi?
- Esiteks Teilt küsiti, mis oli toimunud pärast Teie väljaandmist. Te rääkisite, kuidas Teid viidi Tallinna ja siis Berliini... ja siis rongiga Auschwitzi...
- Siis?
- Ja seal jaamas inimesed sorteeriti... ja Te nägite... ja räägite et nägite Szübilskit kaks nädalat hiljem kui teisi enam mitte kunagi...
- Ei, ei... ei räägi sellest... Ma küsin: kuidas see minu ütlus Anthoni kohta? Kas küsiti mu arvamust selle kohta, kas ta peaks saama kerge või raske karistuse?
- Ei, Te ainult soovisite – siis selle dokumendi järgi – lõpuks öelda, et juhul kui Anthonit karistatakse, soovite, et karistus oleks võimalikult leebe.
- Ei! Ei! Ma rääkisin küll mõned sõnad soome keelt, ma ju viibisin seal kolm aastat, kuid... sellest on väga raske aru saada... mul on sellest võimatu aru saada. Minge küsige sellelt, kes oli minu jurist! Võib-olla ta veel elab. Minge küsige tema käest!
- Selge, ma proovin ta üles leida, luban seda Teile.
- Aga... millise karistuse see Anthoni siis sai?
- Hoiatuse ettevaatamatuses ametiülesannete täitmisel. Ta oli pärast vaba mees ja minu mäletamist mööda ta sai veel riigilt kompensatsiooni eeluurimisaja kinniistumise eest.
- Vaba mees? Uskumatu! Ja teised? Horelli ja Rangell?
- Neid ei süüdistatud üldse.
- Ilus! See alles on ilus! No nüüd ma saan aru, mispärast Teie küsite, kas minu arvates tuleks natsikurjategijad karistamata jätta. Nüüd ma saan aru, mida mõtlesite... Ma räägin Teile midagi: veel tänapäevalgi mu praegune naine keelab mul vaadata telesaateid, milles räägitakse natside tegudest ja koonduslaagritest. Mitu päeva pärast selliseid olen endast väljas. Kuidas ma oleksin – pärast kõike seda – saanud öelda, et natsikurjategijaid ei tuleks karistada? Peale selle ma ei tundnud Anthonit üldsegi. Ma istusin kongis, nägin vaid seinu ja valvureid. Kuidas ma oleksin saanud teada, kes tegude eest vastutas?
- Minu meelest on tähtis teada, et Te mõtlete nii.

- Paar õhtut tagasi oli televisioonis saade uusnatsismist Lääne-Saksamaal. Ei mingeid juutide tagakiusamisi, ei laagreid. Nii võidakse mõelda nüüd, kui kolmkümmend aastat on läinud. Mis kasu siis on mineviku meenutamisest. Parem on kõik ära unustada.
- Ma saan Teie mõttekäigust aru, kuid kahjuks olen täiesti erineval arvamusel.
- Mina aga mõtlen nii. Maailm ei ole mustvalge. On teisigi võimalusi asju näha kui see, et ühel on õigus ja teine eksib. Minu juhtumi puhul: mul oli ainult veidi rohkem õnne kui nendel teistel, ma jäi ellu, mul oli õnne, ongi kõik. Ajaloos kordub kõik iga päev, mõnedel on rohkem õnne kui teistel ja nad pääsevad, teised hukuvad. Mis kasu on meenutamisest, see ei takista inimestel tegemast seda uuesti.